

УДК 81'255.4:82.091(477)

В. І. Кузьменко

Проблема художнього перекладу в літературознавчій концепції Павла Тичини

Стаття присвячена аналізу перекладацької діяльності П. Тичини, становленню його перекладознавчих поглядів у літературознавчій концепції.

На основі проведеного аналізу інтерпретацій П. Тичини творів світової літератури сформульовано перекладацькі принципи поета, багато з яких і сьогодні активно засвоюють нові покоління перекладачів. Одним із основних у статті обґрунтовано принцип науковості в підході до вибору твору для перекладу, а також до самого першотвору.

Не менш важливим у перекладацькій діяльності П. Тичини були й такі принципи, як необхідність творчої спорідненості перекладача з автором оригіналу та доцільність особистих стосунків інтерпретатора з автором-сучасником.

Ключові слова: художній переклад, перекладацька діяльність, перекладацькі принципи, інтерпретація, оригінал.

Статья посвящена анализу переводческой деятельности П. Тычины, становлению его переводоведческих взглядов в литературоведческой концепции.

На основе проведённого анализа интерпретаций П. Тычины произведений мировой литературы сформулированы переводческие принципы поэта, многие из которых и сегодня активно усваивают новые поколения переводчиков. Одним из основных в статье обоснованно принцип научности в подходе к выбору произведения для перевода, а также к самому подлиннику.

Не менее важным в переводческой деятельности П. Тычины были и такие принципы, как необходимость творческого родства переводчика с автором оригинала и целесообразность личных отношений интерпретатора с автором-современником.

Ключевые слова: художественный перевод, переводческая деятельность, переводческие принципы, интерпретация, оригинал.

The article deals with the analysis of the famous poet-academician P. Tychnya's translation and the foundation of his translating beliefs in the literary conception.

The research of P. Tychnya's translating viewpoints and his interpretative activity witnesses that the awareness of the artistic translation as a literary problem was concentrating around a few fundamental opinions relating

its meaning in the national literary movement: as a literary standard, the means of creation of literary taste, the development of literature language, the source of stylistic enrichment of the Ukrainian literature, its renewal including the modernization and the inducement for the original art.

On the basis of P. Tychyna's interpretation of the works of world literature the author of the article has formulated the poet-academician's principles of translation many of which are used by the new generation of translators nowadays. One of the main principles is the scientific principle which is used while searching the work for translation as well as the original.

Other important principles in P. Tychyna's translation activity were the principles of art affinity with the author of the original and the relevance of private relations of the interpreter with the contemporary author.

P. Tychyna's experience shows how one and the same translator can fully interpret the different, not similar texts. Though it is necessary to single out the main problems and thematic lines. While searching the key questions in the work of the writer the translator will adequately interpret ideological and artistic originality of the creation. The spiritual affinity of the interpreter with the author means "the affinity and the kinship of souls".

Key words: artistic translation, translating activity, principles of translation, interpretation, original.

Поетична творчість Павла Тичини – одне з найяскравіших явищ у розвитку літературного процесу в Україні тоталітарної доби ХХ століття, епохи, "що не могла не накласти свого негативного відбитку навіть на людей виняткового таланту і мужності" [9, с. 5–6].

Його "сонячнокларнетний" світ – явище складне, багатогранне, внутрішній структурі якого властива синестезійна природа образів, створених на основі органічного поєднання слова, музики й живопису. Відтак наукове осмислення художнього спадку митця потребує висвітлення його зв'язків із загальними тенденціями літературного процесу в Україні та розгляду в контексті світового письменства. При цьому слід звернути особливу увагу на той факт, що самореалізація Тичини як поета невіддільна від його перекладацького та критичного доробку, зв'язків як із вітчизняною літературою, так і з іншомовними культурними традиціями. У поетичних творах Тичини та його художніх перекладах із світової літератури формується перманентний діалог автора з різними митцями, із самим собою, своїми героями, читачем, різноманітними соціальними, культурними та мистецькими дискурсами, із сучасною йому добою.

Перекладацька діяльність П. Тичини уже неодноразово перебувала в полі зору науковців. Так, Ю. Булаховська [1] започаткувала

осмислення перекладів П. Тичини з польської літератури, Н. Заверталюк [3] та деякі інші дослідники [8] проаналізували інтерпретації українського митця з болгарської поезії. М. Новікова [6] присвятила свою статтю аналізу його перекладів віршів О. Пушкіна. Маємо наразі також студії про інтерпретації башкирської поезії [2], чеських та словацьких пісень [5], виконані П. Тичиною. Останніми роками з'явилися монографії [4; 10] про стратегії перекладу англійською мовою синтетичних творів самого Павла Тичини. Але досі ще в науці про літературу не було спеціальних праць, у яких би була висвітлена проблема художнього перекладу в літературознавчій концепції П. Тичини.

Отже, актуальність статті спричинена гострою потребою заповнити лакуни в незаангажованому дослідженні перекладацького досвіду та інтерпретаторських принципів одного з найбільших українських поетів-перекладачів ХХ століття, а також відсутністю літературознавчих праць із цієї проблематики.

Мета дослідження – проаналізувати перекладацький доробок Павла Тичини зі світової поезії, становлення перекладознавчих поглядів митця в літературознавчій концепції.

П. Тичині вдалося почути голос людства із "розтрубів фанфар" трьох найбільших поетів – Т. Шевченка, У. Вітмена, Е. Верхарна. "Нашу суть" він відчував у творчості майстрів поетичного слова інших народів, яка була йому близькою нарівні з мистецьким спадком автора "Кобзаря".

Мовами й літературами народів світу Тичина по-справжньому захоплювався впродовж усього життя. Іще в період навчання в Чернігівській семінарії він опановував мертві мови – старослов'янську, старосврейську і латинську, а також живі – французьку й німецьку. В одній із анкет, заповненій власноруч 10 лютого 1948 року, поет скромно зазначив, що володіє французькою, німецькою, турецькою та вірменською, хоча насправді знав більше мов. Тичина читав в оригіналі поезії Алішера Навої і Назима Хікмета, Хачатура Абовяна і Галактіона Табідзе, Сайфі Кудаша й Ошера Шварцмана, Христо Ботева і Поля Верлена та багатьох інших видатних авторів, тож і відтворював їх українською без підрядника чи перекладу-посередника.

І хоч у галузі перекладацької діяльності П. Тичина дещо поступався поетам більш систематичної та ширшої професійної перекладацької праці, зокрема М. Рильському чи М. Бажанові, однак у кількісному та якісному вираженні його інтерпретаторський доробок не може не захоплювати читача. Лише в 4-му томі прижит-

тевого шеститомника (1961–1962) та в 5-му (дві книги) і 6-му томах дванадцятитомника (1983–1990) окремо вміщено переклади Тичини зі світової літератури (болгарської, чеської, словенської, словацької, польської, румунської, німецької, італійської, турецької, китайської, сербської, бенгалі, французької). А були ще сотні перекладів не лише поетичних, а й прозових і драматичних творів з давньоруської (переспів із "Слова о полку Ігоревім"), російської ("Балада про графиню Елен де Курсі", "Пісня про Буревісника" М. Горького, драма О. Блока "Троянда й Хрест" тощо), вірменської (вірменський героїчний народний епос "Давид Сасунський"), башкирської, білоруської, грузинської та інших мов.

Художнім перекладам П. Тичини притаманна висока поетична культура, уміння зберегти і передати найскладніші ритміко-мелодійні особливості першотвору. Водночас "у них відчутний і власне тичининський голос, з властивим йому потягом до свіжого, нестандартного слова, зі своєрідною будовою рядка, особливою тональністю" [9, с. 562].

Із європейських літератур П. Тичина перекладав здебільшого твори слов'янських поетів, частково й прозу (оповідання Х. Ботева, І. Вазова, Л. Стоянова). На першому місці тут стоять російська, білоруська та болгарська літератури, мовами народів яких він володів. Далі йдуть окремі зразки з літератур чеської, польської і сербської та ін.

Щоразу Тичина обирав для перекладу твори духовно споріднених йому авторів. Скажімо, із творчого спадку А. Міцкевича перекладач відтворив українською лише два вірші: "Оду до молодості" – яскравий зразок громадянської лірики раннього поета-бунтаря, провісника романтизму в польській літературі, і вірш "До М****" – один із найемоційніших та найщиріших зразків його інтимної лірики. Проте обидва твори – кожен по-своєму – цілком відповідають творчій вдачі українського митця і за змістом, і за образною палітрою, і за почуттєвою партитурою. В інтерпретації Тичини згадані твори скоріше тяжіють до переказів "за мотивами" польського письменника, ніж до адекватних перекладів у прямому, безпосередньому розумінні з усіма вимогами, що до них нині ставлять. А тим часом саме художній їх рівень дуже високий, вони не поступаються досконалим і широко відомим перекладам М. Рильського з творчості А. Міцкевича.

Однак на відміну від М. Рильського, що прагнув до максимального наближення до індивідуального стилю автора першотвору, характеру його образності (навіть при неминучих перестановках –

шляхом компенсації образів в інших поетичних рядках чи строфах), П. Тичина тяжів здебільшого до "переспіву" як сучасного йому продовження мотивів видатних попередників у літературі.

Новітні перекладознавчі принципи відходять від класичного розуміння законів перекладу (еквілінеарність, еквіритмічність, еквіметричність тощо) і концентрують увагу на формах існування перекладу в середовищі культури-реципієнта, або ж на тропологічних (тематичних) особливостях перекладу в аспекті центрального художнього прийому, який "цементує" переклад навколо своєї осі (переклад як метонімія, гіпербола, металепис і т. п.) [Див.: 10]. П. Тичина ж, обстоючи принцип адекватності, про що свідчать насамперед його переклади (твори І. Крилова, О. Пушкіна, Х. Ботева та ін.), які позначені збереженням змістового наповнення, віршованого розміру, ритму, тону першотвору, його мелодійності, досить часто "переповідав" оригінал відповідно до власної стилістичної манери. Звідси в його перекладі "Оди молодості" А. Міцкевича – "виднокруги", "просторінь", "самолюби", "життя ж бо нектар в смак іскритися" та інші авторські неологізми і метафори, характерні для самого Тичини-поета.

Перекладознавчі погляди П. Тичини та новаторська творчість митця, широко окреслюючи проблему художнього перекладу як на рівні власне перекладацьких питань, так і в контексті концепції оновлюваного розвитку української літератури, піднесли її на якісно новий рівень осмислення, визначаючи основні напрями її наукового вивчення наступними поколіннями літературознавців.

Отже, осмислення художнього перекладу як наукової проблеми в українському літературознавстві другої половини ХХ століття засвідчує важливе значення перекладознавчого досвіду П. Тичини в розвитку науки про художнє письменство, у результаті чого поглиблюється розуміння завдань та перспектив літературного поступу загалом та індивідуальної творчості митця зокрема. Це дає всі підстави інтерпретувати її не тільки як органічну частину українського літературного процесу, а і як складник вітчизняного літературознавства.

Дослідження перекладознавчих поглядів та інтерпретаторської діяльності П. Тичини засвідчує, що усвідомлення художнього перекладу як загальнолітературної проблеми зосереджувалося навколо кількох фундаментальних міркувань стосовно його значення в національному літературному рухові: як літературного еталона, засобу вироблення літературного смаку, розвитку літературної

мови, джерела ідейно-тематичного, жанрово-стильового збагачення української літератури, її оновлення з модернізацією включно та стимулу для оригінальної творчості.

На основі проведеного аналізу інтерпретацій П. Тичини творів європейських авторів ми формулюємо його перекладацькі принципи, багато з яких і сьогодні активно засвоюються новим поколінням перекладачів. Одним із основних є принцип науковості у підході до вибору твору для перекладу, а також до самого першотвору. Це насамперед такі положення: а) варто перекладати лише твори високохудожні; б) необхідно передавати суть оригіналу, а не букву; в) щоб створити адекватний переклад, потрібно знати всю творчість автора на фоні епохи, знати історію його країни, побут, традиції та звичаї народу, його культуру; г) перекладач мусить засобами рідної мови передати твір так, щоб читач сприймав його як оригінальний текст, а не інтерпретацію і мав повне уявлення про нього.

Не менш важливим у перекладацькій діяльності П. Тичини були й такі принципи, як необхідність творчої спорідненості перекладача з автором оригіналу та доцільність особистих стосунків інтерпретатора з автором-сучасником. Духовна спорідненість перекладача з автором оригіналу зовсім не означає, що інтерпретатор мусить звужувати поле діяльності, звертатися до письменників однієї епохи, одного стилю. Досвід Тичини показує, як повноцінно може відтворити той самий перекладач різні, несхожі тексти. Однак виокремлення якихось головних проблем і тематичних ліній необхідне. Перекладач, відшукуючи у творчості письменника вузлові питання, адекватно передасть ідейно-художню своєрідність твору.

Духовна спорідненість перекладача з автором оригіналу передбачає насамперед "спорідненість і перегукування душ!"

Література

1. Булаховська Ю. Л. Творчість Павла Тичини і польська література / Ю. Л. Булаховська. – К. : Т-во "Знання УРСР", 1989. – 48 с.
2. Вядро Ш. Павло Тичина і башкирська література / Ш. Вядро // Радянське літературознавство. – 1970. – № 10. – С. 25–33.
3. Заверталюк Н. П. Тичина – перекладач Христо Ботева / Н. Заверталюк // Всесвіт. – 1961. – № 6. – С. 63–64.
4. Косів Г. Віра Річ. Творчий портрет перекладача / Г. Косів. – Львів : Піраміда, 2011. – 264 с.
5. Мольнар М. Павло Тичина – перекладач чеських та словацьких пісень / М. Мольнар // Дукля (м. Прага). – 1978. – № 12. – С. 20–21.

6. Новікова М. Перегук у віках. О. С. Пушкін в перекладах П. Г. Тичини / М. Новікова // Радянське літературознавство. – 1975. – № 1. – С. 64–69.

7. Охріменко О. Г. Павло Тичина і світова література / О. Г. Охріменко, П. П. Охріменко. – Суми : Сумська обласна орг. т-ва "Знання", 1996. – 33 с.

8. Творческите връзки на Павло Тичина с България // Език и литература (м. София). – 1973. – № 2. – С. 62–65.

9. Тичина П. Г. Вибрані твори : у 2 т. / редкол. : І. Ф. Драч, Д. В. Павличко, М. П. Зяблюк та ін. – К. : Вид-во "Укр. енциклопедія" імені М. П. Бажана, 2012. (Бібліотека Української Літературної Енциклопедії : вершини письменства).

Т. 2: Переклади. / вступна стаття С. А. Гальченка ; укладачі: С. А. Гальченко, Ю. Г. Попсуєнко, Т. В. Сосновська. – 2012. – 608 с.

10. Фока М. Стратегії перекладу синтетичних образів Павла Тичини англійською мовою / Марія Володимирівна Фока. – Кіровоград : МПП "Антураж-А", 2013. – 240 с.